

De Velduil krijgt wat vastere voet in de Eempolder

Deel 2. Waarnemingen uit de Eempolder

Ger-Jan van Loenen

Balts en paarvorming in de Eempolder

In begin van de maand april 2017 ontstaan de eerste concrete aanwijzingen van mogelijke broedgevallen via het waarnemen van balts en daarmee de paarvorming. Op 8 april en ook op de dagen erna is de balts enige malen goed te volgen. Het mannetje stijgt daarbij in een soort van roeiende vlucht met diepe vleugelslagen snel omhoog, afgewisseld met zwevend rondcirkelen. Hij brengt daarbij de zang van een reeks zachte boe-boe-boe-boe-klanken ten gehore. Dit alles heeft ook de functie het territorium aan te geven en af te bakenen. Al cirkelend, biddend, stijgend en dalend blijft de uil steeds boven zijn territorium. Plotsklaps kantelt hij steil omlaag en klapt in suizende duikvlucht snel achtereen met de vleugels tegen elkaar.

Op basis van het aanwezige aantal velduilen, de vertoonde balts en de confrontaties tussen de uilen over de territoriumafbakening werden voorlopig drie mogelijke territoria vastgesteld. Vanwege deze indicaties zijn er verschillende percelen nader gemonitord en doorgelopen om te zien of er inderdaad nesten waren. Dit met het oog op het reeds gestarte maaiseizoen en het dan beschermen van eventueel bebroedde nesten. Het vinden van nesten van de velduilen is met het doorlopen van de percelen een vrijwel onbegonnen zaak omdat een velduil zich heel goed verstopt. Zij vliegt heel laat op bij menselijke benadering of zelfs helemaal niet waardoor men er dan langs loopt en het nest niet ontdekt.

De boeren binnen wier weiden de territoria zich bevonden zijn bij het vinden van nesten zeer behulpzaam

geweest. Zij hebben de betreffende percelen op dat moment op een rustige wijze gemaaid om aldus de kans te vergroten dat een mogelijk aanwezig vrouwtje van het nest kon wegvliegen. En gelukkig was dat ook het geval. Op 15 mei 2017 werd door een boer het eerste nest met 6 eieren tijdens het maaien ontdekt. Velduilen bouwen niet echt een nest. Het nest is een eenvoudige nestkom gemaakt via het plattrappen van de aanwezige vegetatie en maken op deze wijze een soort van ondergrond. Dit vaak onder een koepel van hoog gras. De velduil bouwt als het ware een soort van overkapping van grasstengels waaronder dan gebroed wordt. Dit geeft bescherming en beschutting.

(foto: velduil op nest in hoog gras). Dus vanaf de buitenkant nagenoeg niet zichtbaar. Via snel handelen en overleg met de boer en het 'Collectief Eemland' werden er afspraken gemaakt omtrent het deels ongemaaid laten en het

afschermen van een deel van het weiland.

De eieren zijn wit en kogelrond. Een willekeurig gemeten ei in het eerste nest was 40 x 31 mm en weegt ongeveer 20 gram. Naarmate de broedtijd voortduurt verkleuren de eieren enigszins crèmekleurig. Dit werd in de huidige nesten ook vastgesteld door extra goed te kijken. De eieren worden gelegd met een interval van meestal twee dagen. Het eerst gevonden nest was dus op het moment van ontdekking ongeveer 10 tot 12 dagen oud. Alleen het vrouwtje bebroedt de eieren en het mannetje zorgt voor de voedselvoorziening. Hij houdt gedurende het broeden de wacht in de buurt van het nest, vaak zittend op een paaltje. Het was vele malen goed waarneembaar dat het mannetje prooien voor het vrouwtje tijdens het bebroeden van de eieren bij het nest bracht. Voor zoverre wij hebben kunnen waarnemen nam het vrouwtje niet of

velduil op nest in hoog gras

nest met jongen velduilen

nest met twee eieren

velduil met missende handpennen

niet structureel aan het vangen van prooien voor de jongen deel, ook niet toen zij al uit het nest waren. Slechts een enkele maal was er een vermoeden dat het vrouwtje ook prooien bracht bij de toen rondzwervende jonge velduilen. De door het mannetje aangebrachte muizen werden in het nest door het vrouwtje in kleine stukjes gescheurd. We hebben kunnen vaststellen dat er sprake is van het aanleggen van een voorraad muizen in het nest. Bij één van de nesten vonden we zo drie grote woelmuizen. Het nest wordt door het vrouwtje schoon gehouden. Uitwerpselen, braakballen en prooiresten worden uit het nest verwijderd.

(foto: nest met jonge velduilen)

Meerdere keren werd waargenomen dat de velduil bij het jagen gebruik maakt van het zogenaamde 'bidden-gedrag', gelijk de torenvalk doet. De velduil staat voor een aantal seconden (uitzonderlijk tot ongeveer twee minuten), roerloos of (vooral bij stormachtige wind) heftig fladderend stil. Hij draait de kop van de ene kant naar de andere en kijkt ook eens onder het lichaam door naar de achterkant. Ongeveer 14 dagen na het uitkomen van het ei gaan de jonge velduilen aan de wandel.

Het tweede nest werd eveneens door de boer tijdens het maaien op 20 mei 2017 gevonden. Dit wederom door rustig te rijden tijdens het maaien. Dit nest had op het moment van ontdekking twee eieren.

(foto: nest met 2 eieren)

Bij latere controle werd het totaal aantal zes. Ook hier was het nest een eenvoudige kom tegen een forse struik van kroppaar en overkoepeld door hoog gras.

Ook bij dit tweede nest hebben we op een prettige wijze en in overleg met de boer en het 'Collectief Eemland' afspraken gemaakt over het ongemoeid laten en het afschermen van het nest. Opvallend is dat de nesten hemelsbreed gezien slechts zo'n 150 meter uit elkaar lagen. Wel gescheiden door een weg, welke kennelijk als territoriumgrens door de uilen werd aangehouden. Slechts enkele malen is een confrontatie waargenomen tussen de uilen van de verschillende territoria.

jonge velduilen bij het ringen

Eerste nest, ringdatum 12 juni 2017

ringnummer	vleugellengte	gewicht
5.xxx.338	100 mm	251 gr.
5.xxx.336	90 mm	231 gr.
5.xxx.337	80 mm	203 gr.
5.xxx.339	65 mm	170 gr.
5.xxx.340	48 mm	134 gr.

Tweede nest, ringdatum 27 juni 2017

ringnummer	vleugellengte	gewicht
5.xxx.358	75 mm	204 gr.
5.xxx.356	65 mm	188 gr.
5.xxx.357	60 mm	185 gr.
5.xxx.359	55 mm	148 gr.
5.xxx.360	50 mm	106 gr.

gewichten en vleugellengten bij het ringen

Het ging dan om de mannetjes. Het mannetje van het tweede nest was heel goed herkenbaar. Naast de lichtere kleur ook aan het duidelijk zichtbare gemis van een aantal handpennen.

(foto: velduil met missende handpennen)

Het aantal gevonden nesten is in 2017 bij twee gebleven. Van het eerste nest zijn op 12 juni vijf jonge velduilen geringd. Er waren oorspronkelijk zes eieren. Er werden bij het ringen geen eierresten meer aangetroffen. Maar het kan zijn dat er ten tijde van het ringen reeds een jong het nest had verlaten. Later is het hoogste aantal waargenomen jonge velduilen tegelijkertijd vijf geweest. Dat was toen in de aanwezigheid van de ouders. Dus in

Daan Buitenhuis met velduil in de hand

totaal zeven velduilen redelijk dichtbij elkaar d.w.z. op een gebiedje in het weiland van ongeveer 150 vierkant meter. Zeven velduilen vlogen op waarvan er zes gingen zitten in de slootkant (vijf jongen en een adult). Deze jonge velduilen waren nog goed te onderscheiden door hun nog donkerbruine dekveren en de donsveren op de borst. Zij waren nu echt vliegvlug en hadden het vliegbeeld zoals hun ouders, maar werden nog wel gevoerd. Het hele eerste nest van vijf jonge velduilen was toen zes of zeven weken oud. Gezien de forse en snelle groei en ook het waarnemen van het vangen van muizen, is het aanbod van muizen ter plekke zeker goed geweest.

Van het tweede nest werd bij het ringen van de vijf jongen op 27 juni een niet uitgekomen ei gevonden. Dit ei bleek onbevruucht te zijn en is door ons uit het nest verwijderd. Van deze vijf jonge velduilen zijn er begin augustus vier tegelijkertijd in het weiland aangetroffen. Dit met behulp van het monitoren met de drone, welke vijf warmteplekken in het weiland detecteerde, waarvan er vier van de jonge velduilen bleken te zijn. Deze vlogen op nadat ik hen op ongeveer vier meter was genaderd. De exacte plek werd via de drone bepaald.

De vijf jonge velduilen van het tweede nest zijn gedurende lange tijd in hun geboorteperceel gebleven. Dit perceel was herkenbaar door het niet gemaaid hoge gras. Daardoor waren de jongen tot aan hun vliegvlug zijn (zo'n vier weken na het uitkomen van de eieren) niet zichtbaar. Wel werd frequent waargenomen dat zij door het mannetje gevoerd werden. Dit was vaak dicht in de buurt van het nest.

Bij beide nesten was er in de avonduren geen waarneembare deelname bij het voeren van de jongen door het vrouwtje. Zij werden gedurende enige weken ook niet waargenomen. De waarnemingen waarbij met grote zekerheid konden worden vastgesteld dat het om de vrouwtjes ging (na het verlaten van de jongen van het nest) is slechts vijf keer geweest. We hebben ook rekening gehouden met de mogelijkheid van een tweede broedsel. Hierop hebben we verschillende percelen tot medio augustus gecontroleerd met de drone en met het slepen van touw over het grasperceel. In het verleden zijn enige malen zeer late (tweede?) broedsels van velduilen waargenomen: in de Noordoostpolder in december 1951 was de veldmuizenstand zo gunstig dat drie paren nog zo laat in het seizoen tot eileg overgingen. Maar eind december gingen deze nesten door invallende vorst helaas verloren. In juni 1957 viel Oostelijk Flevoland droog en was er nog een succesvol nest in december. Op 7 december 1959 bevatte een 'winternest' acht jongen en twee eieren. Dit nest was succesvol en er kwam een terugmelding van een jong uit dit broedsel vanuit Archangelsk (Rusland)

jonge velduil aan slootkant

Roelof Molenaar

Roelof Molenaar

bepalen. Dit ligt normaliter rond de 12 tot 14 dagen na het uitkomen van het eerste ei. Wel is dan de kans aanwezig dat er reeds jongen het nest hebben verlaten of dat er jongen zijn voor wie het nog te vroeg is om ze te ringen. De broedduur is 26 dagen. Het vrouwtje begint te broeden bij het eerste ei. Dat betekent dat het eerste ei ook aanmerkelijk eerder uitkomt dan het laatste. Bij een nest met zes eieren is dat verschil ongeveer 8 tot 10 dagen. Dit houdt in dat er een duidelijk waarneembaar verschil is tussen de grootte van de kuikens. En ook nog na het verlaten van het nest. Bij het ringen van de jongen is dat duidelijk te zien. **(foto: jonge velduilen bij het ringen)**

Onderstaand een overzicht van de gewichten en de vleugellengtes bij het ringen van de jongen.

Eerste nest, ringdatum 12 juni 2017

(Tabel: gewichten en vleugellengten bij het ringen)

Uit dit overzicht valt duidelijk het verschil af te lezen in de groeiontwikkeling tussen de jongste en de oudste velduil. Globaal is het oudste jong twee keer zo zwaar in vergelijking met de jongste. Het vrouwtje van het tweede nest kon ook gering worden.

Opvallend is de broedvastheid van de vrouwtjes op het nest. Eerst bij zeer dichte benadering zal het vrouwtje het nest verlaten. Het mannetje heeft dan reeds door middel van zijn min of meer sissende slangengeluid kenbaar gemaakt dat er dreiging is en de indringer in de buurt van het nest ongewenst is. Heel bijzonder was de zeer sterke broedvastheid van het vrouwtje op het tweede nest. Bij de nestcontroles en bij het ringen van de kuikens verliet het vrouwtje het nest niet, hoe dicht we ook naderden. We hebben toen besloten haar van het nest te tillen en dat liet ze rustig toe, zij het dan wel met de gespitste oorpluimpjes. **(foto: Daan Buitenhuis met velduil in de hand)**

De ontwikkeling van de jonge velduilen in het nest en het vervolg daarna gaat bijzonder snel. De net uit het ei gekomen jongen zijn zeer licht (ongeveer 15 gram) en hebben een wit

Naar voedsel wenken met opgeheven vleugels

Roelof Molenaar

Roelof Molenaar

op 12 mei 1960.

Vaak vielen deze late broedsels samen met muizenplagen.

Het vermoeden dat er mogelijk een derde territoria was, komt door een waarneming in de vroege ochtend van 21 mei 2017. Toen werden naast de aanwezige vier adulte velduilen (twee vrouwtjes op het nest en twee mannetjes zichtbaar op wacht) nog twee adulte uilen (mogelijk een paartje) actief met elkaar bezig in de lucht naast de twee aanwezige territoria gezien. Deze vlogen vervolgens beide in noordelijke richting.

Ontwikkeling van de jongen

We hebben de twee nesten enkele malen gecontroleerd op de voortgang van het broeden, waarbij we inschattingen hebben gemaakt omtrent het tijdstip van het uitkomen van de eieren. Dit was redelijk makkelijk bij het tweede nest. Bij de ontdekking waren er nog slechts twee eieren en na tien dagen lagen er zes eieren in het nest. Voor het eerste nest hebben we de uitkomdatum deels gedaan op basis van de kleur van de eieren. Deze waren bij de ontdekking nog min of meer hagelwit, wat duidt op verse eieren. De schattingen werden in hoofdzaak gemaakt om het tijdstip van het ringen van zoveel mogelijk jongen te kunnen

donskleed dat na enige dagen overgaat in een beigebruine kleur. De ogen zijn de eerste tien dagen niet geopend. De jongen hebben eerst een zwartachtige gezichtssluier tegen een enigszins witte ringbaard. Het verschil in grootte en gewicht was goed waarneembaar tijdens het ringen.

Op 20 juni en op 4 juli hadden alle jongen van het eerste en het tweede nest de geboorteplek verlaten. We hebben bij het eerste nest heel goed kunnen zien dat de jongen de eerste dagen na het verlaten van het nest zich nog wankel bewogen en steunden en balanceerden op en met hun vleugels. De jonge velduilen van het eerste nest zaten binnen twee dagen al twee percelen verder en zochten beschutting in het hoge gras aan de slootkanten.

(foto: jonge velduil aan slootkant)

Ongeveer vier tot vijf dagen na het verlaten van het nest lopen de jongen redelijk stevig, zij het nog duidelijk met een voorovergebogen lichaamshouding. Ongeveer 10 tot 14 dagen na het verlaten van het nest vlogen de jonge velduilen hun eerste korte stukje. Na ongeveer 20 dagen konden we waarnemen dat zij bezig waren met het oefenen van het vangen van prooien. Een aandoenlijke blik waarbij de jonge velduilen springen, toehappen en knabbelen. Een soort van droog oefenen. Deze bewegingen worden in korte tijd steeds krachtiger en effectiever. Gedurende deze periode worden de

jongen alleen gevoerd door het mannetje. Dit werd herhaaldelijk waargenomen. De jonge velduilen laten een piepende bedelroep horen en wenken als het ware met aan weerszijden omhooggehouden vleugels.

(foto: naar voedsel wenken met opgeheven vleugels)

De bedelroep kunt u beluisteren op: . Zie ook . En dan bij 'fledging begging call'.

De jongen en ook de ouders zijn vermoedelijk eind augustus uit hun broedgebied vertrokken. Het vertrek van de jonge velduilen valt meestal samen met het volledig zelfstandig worden wat betreft de eigen voedselvoorziening.

We hebben een groot aantal braakballen verzameld en deze zullen nader worden geanalyseerd om het dieet van 'onze' velduilen te kunnen vaststellen.

Slot

We hebben dit jaar weer veel kennis en ervaring opgedaan met betrekking tot het beschermen van de velduil. Met deze ervaring hopen wij ons in de komende jaren nog beter voor het broedsucces van deze prachtige vogels te kunnen inzetten. Hierbij is de prettige samenwerking met en de betrokkenheid van de boeren en het 'Collectief Eemland' onontbeerlijk. Zij verdienen dan ook zeker een grote pluim voor hun inzet en betrokkenheid.

Literatuur

Bijsma, R.G., F. Hustings & C.J. Camphuysen, 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland. Avifauna van Nederland 2. GMB Uitgeverij, Haarlem / KNNV Uitgeverij, Utrecht.

Jonkers, D.A., R.A. Kole & J. Taapken, 1987.

Vogels tussen Vecht en Eem. VWG het Gooi e.o., Hilversum.

Mebs, T., 1987.

Uilen van Europa. Thieme, Zutphen.

Sparks, J. & T. Soper, 1972. Uilen – Natuurlijke en onnatuurlijke historie. Wetenschappelijke Uitgeverij, Amsterdam.

Van Loenen, G., 2017.

De velduil krijgt wat vastere voet in de Eempolder.

Deel 1. Introductie en algemene kenmerken.

De Korhaan 51(4): 8-9.

Voous, K.H., 1988.

Owls of the Northern Hemisphere. Collins, Londen.

